

*Recenzija***Lidija Čehulić:*****Clinton i novi svjetski poredak***

Politička kultura, Edicija "Međunarodne studije", Zagreb, 2001., 206 str.

Knjiga mr. Lidije Čehulić *Clinton i novi svjetski poredak* s pobližim određenjem u podnaslovu "Clintonova vanjskopolitička strategija i novi svjetski poredak", upozorava na značajne promjene na međunarodnoj političkoj sceni. Nestanak bipolarnih odnosa, pojava i utjecaj američkog predsjednika Georga Busha (oca) koji je zasnovao okvire sadašnjih i budućih međunarodnih političkih odnosa, ali i crtovlje za postupke koje je na međunarodnoj sceni ostvario Bill Clinton, potom djelovanje i posljedice koje je iza sebe ostavio taj guverner iz Arkansasa, pitanja o tome na koji će način novi sadržaji i nove okolnosti utjecati na djelovanje trećeg američkog predsjednika, Georga Busha (sina), još će neko duže vrijeme izazivati pozornost.

Knjiga broji sedam cjelina. U prvoj, "Kreiranje vanjske politike u SAD-u", autorica priručnički sažeto upućuje prema polazištima za razumijevanje strukture unutar koje se u Sjedinjenim Američkim Državama utvrđuje vanjska politika, kao i metode i utjecaje pomoću kojih se ostvaruje. Temeljna odrednica je stvarni položaj i moć predsjednika Sjedinjenih Američkih Država, a omogućava detekciju procesa i promjena u sustavu vanjskopolitičkog odlučivanja i djelovanja predsjednika SAD-a, odnosa predsjednika i kongresa. Pažnja posvećena analizi sudionika vanjskopolitičkog odlučivanja pomaže razumijevanju djelovanja raznovrsnih institucija koje sudjeluju u kreiranju i donošenju vanjskopolitičkih odluka, pomaže shvaćanju vanjskopolitičkih strategija američkih predsjednika. Riječ je o Izvršnom uredu Predsjednika, Vijeću za nacionalnu sigurnost, State Departmentu, kao i o odnosu predsjednikova savjetnika za nacionalnu sigurnost i državnog tajnika. Sažeto se ocrtavaju uloge vojnog establishmenta i obavještajnog sustava kao i uloge drugih aktera u stvaranju vanjske politike. Zaključak je jednodušan – predsjednik SAD-a dominira američkom vanjskom politikom.

Drugo poglavlje, "Vanjska politika SAD-a od hladnog rata do posthladnoratovskog razdoblja" poslužilo je autorici da predoči ključne elemente koji su nalagali temeljito "preispitivanje i redefiniranje američke vanjske politike, njenih ciljeva i interesa u novom svjetskom poretku" po završetku hladnoga rata, pada komunizma i bipolarne podjele svijeta. Postavši nakon 1990. godine jedina svjetska sila, Sjedinjene Američke Države su se suočile s činjenicom da više niti jedna od dotadašnjih sigurnosnih studija i teorija međunarodnih odnosa ne odgovara na pitanja o tome kako se i u kojem pravcu treba kretati svjetski lider. Mr. Čehulić ističe da je posthladnoratovski svijet, po svojim oblicima, akterima i utjecajima izrazito multipolaran,

a po odlučujućim političkim odlukama dominantno unipolaran. U tom "sukobu" bili su i nadalje su izazovi promišljanja i ostvarivanja američke vanjske politike. Sintagmu "novi svjetski poredak" prvi je uporabio George Bush, otac, kada je pred Kongresom 1990. godine za vrijeme krize u Perzijskom zaljevu rekao: "Pred nama je poredak koji se bori za svoje rođenje... poredak u kojem vladavina prava zamjenjuje vladavinu džungle, svijet u kojem narodi postaju odgovorni za poštivanje slobode i prava, svijet u kojem jaki respektiraju slabe."

Bez obzira na uspjehe u vanjskoj politici nije dobio drugi mandat. Unutarnjopolitička pitanja ekonomskog blagostanja zasjenila su pobjedu u Zaljevu, poboljšanje odnosa s Rusijom, njegov cjelokupni vanjskopolitički angažman.

Pobijedio ga je Bill Clinton koji je na drugačiji način definirao odgovor na pitanje što su američki nacionalni interesi u posthladnoratovskoj međunarodnoj zajednici. Prvenstveno je naglašavao da su njegove ambicije vezane uz domaće političke reforme. U početku svoga mandata, navodi autorica, Clinton nije ni formirao stručni tim koji bi se bavio vanjskom politikom, nego bi se jednom dnevno sastajao s državnim tajnikom Warrenom Christopherom. Iako je vrlo brzo shvatio da cjelokupnu vanjsku politiku ne može prepuštati državnom tajniku ili šefu nacionalne sigurnosti, niti može donositi ad hoc odluke, njegovo je predsjednikovanje obilježeno, navodi mr. Čehulić, kao "diskontinuitetno, epizodno, često na rubu propasti, spašeno u zadnji čas". Od općenitih fraza o tome da će SAD zadržati vodeću poziciju super sile u novom poretku i naglašavanja povezanosti i prepletenost domaće i vanjske politike, započinje kreiranje Clintonove tendencije da geopolitika ustupi mjesto geoekonomiji, uz okupljanje tima stručnjaka koji mogu definirati političke odluke. Trebala je proći gotovo polovica prvoga mandata pa da državni tajnik Warren Christopher predoči četiri trajna načela američke vanjske politike: (1) SAD mora trajno zadržati globalno vodstvo u međunarodnoj zajednici; (2) SAD mora uspostaviti odnose trajne međunarodne suradnje s jakim državama, posebice s ekonomski razvijenima i prosperitetnima; (3) SAD mora jačati sve oblike bilateralne i regionalne međunarodne suradnje; (4) SAD mora nastaviti podupirati širenje demokracije i poštivanje ljudskih prava u svijetu. Ta načela usmjerena su prema sljedećim ciljevima: liberalizaciji svjetskog tržišta, lakšem prodoru ili nesmetanom ulazu američkih roba i usluga, stvaranju novog sigurnosnog sustava u Europi, postizanju mira na Bliskom istoku, sprječavanju proliferacije oružja masovnog uništenja i povećanju napora u borbi protiv međunarodnog kriminala, prodaju droge i terorizma. Vrijeme je nažalost pokazalo da se ono što se našlo tek na četvrtom mjestu, pri dnu ljestvice važnih sadržaja vanjskopolitičkih ciljeva – borba protiv terorizma – ubrzo pokazalo prekretnom točkom u globalnoj politici. Pritom treba kazati da se u drugoj polovici svoga mandata Clinton suočio s anticipativnim zahtjevima Pentagona koji je tražio odobrenje za imenovanje vojnog zapovjednika za SAD. Ame-

ričko ministarstvo obrane odlučilo se za takav pokušaj (u siječnju 1999.) pod pritiskom procjena o prijetnjama velikih terorističkih napada na američkom tlu, posebice kemijskim i biološkim oružjem(!).

U trećem dijelu knjige, "Prvi Clintonov mandat – traženje adekvatne vanjskopolitičke strategije", potom četvrtom "Sazrijevanje Clintonove doktrine" i u petom dijelu, "Clintonova strategija za 21. stoljeće" sa "Zaključkom" i pogovorom dr. Radovana Vukadinovića "Amerika u novom svjetskom poretku", ponuđeno se štivo koncentrira na Clintonove ambicije i ograničenja, ali i na mogućnosti koje u globalnom svijetu ima zajednički pristup množine država.

Svemu prethodi "Uvod" u kojem predmet/osobu svoga bavljenja mr. Čehulić definira kao prvog u potpunosti posthladnoratovskog predsjednika SAD-a, demokrata Billa Clintona, prihvaćenog u američkoj i svjetskoj javnosti kao dokaz snažne Amerike koja želi i može uvesti svijet u novo tisućljeće. Svjesna da "za cjelovitu analizu, procjenu uspješnosti Clintonova vanjskopolitičkog odlučivanja i posljedica koje je ono ostavilo u međunarodnoj zajednici, svakako još treba pričekati " mr. Čehulić je upozorila da su se Clinton i njegova administracija u neposrednom djelovanju pozivali na nove, drugačije smjernice razvoja međunarodne zajednice, međunarodnog sustava sigurnosti i međunarodnih odnosa na pragu 21. stoljeća.

Svojom se argumentacijom autorica priklanja uvjerenju da se u Billa Clintona ne može govoriti o "nekoj jasnoj, prepoznatljivoj, kontinuiranoj vanjskopolitičkoj strategiji u klasičnom teorijskom smislu".

Među osnovnim dostignućima njegove vanjskopolitičke strategije istaknula je da je geoekonomija zamijenila geopolitiku, te da je tako Clinton uspio stabilizirati ekonomske prilike u SAD-u, osigurati ekspanziju američkoga gospodarstva u međunarodnoj zajednici, a sve to polazeći od svog stava da samo ekonomski snažna Amerika može održati svoju dominaciju u novom svjetskom poretku. Izborio se za maksimalno smanjenje carina i drugih ne-carinskih opterećenja za američke proizvode i usluge, a podržavajući širenje i jačanje regionalnih ekonomskih i financijskih organizacija (NAFTA, GATT, APEC, EU, WTO, grupa Svjetske banke) osigurao je dominantno prisustvo američkoga gospodarstva i plasman američkoga kapitala.

Snažna ekonomija i jačanje trgovinskih veza s inozemstvom oduvijek su bili dio širih sigurnosno-strateških interesa SAD-a. Dolaskom Billa Clintona promocija trgovine postala je gotovo sinonim američke vanjske politike. Američki ekonomist Jeffrey Garten taj je pomak vanjskopolitičke strategije ocijenio kao jedan od najznačajnijih zaokreta stajališta službene politike u cjelokupnoj povijesti SAD-a.

Na osobit je način Clintonove postupke objašnjavao, nekoliko mjeseci uoči završetka drugog mandata, Sandy Berger, njegov savjetnik za nacionalnu sigurnost (od 1996. godine). Prema navodima *The New York Timesa* (listopad 2000), ustvrdio je da je Bill Clinton svoj predsjednički mandat započeo uz uglavnom koherentni okvir. Nametao ga je drugima, držeći se svo-

ga pogleda na svijet, koji je, kako Berger tvrdi – mnogima nedostajao. Berger Ameriku Clintonova razdoblja opisuje tvrdnjom da svijet na Sjedinjene Američke Države “računa kao na katalitičara koalicija, brokera mira, jamca globalne financijske stabilnosti”. Kontekstualno – to bi trebale biti poveznice vanjskopolitičkih i financijskih postignuća Clintonova razdoblja, od Bosne, Kosova, NAFTA-e, do financijske intervencije u Meksiku i drugoga.

Drugu oznaku njegove vanjskopolitičke strategije, ističe mr. Čehulić, predstavlja podržavanje demokracije i liberalnih vrijednosti tržišta u razvoju novoosnovanih zemalja nakon raspada SSSR-a i raspuštanja Varšavskog ugovora. Clintonova je administracija procijenila da će uz američku političku, ekonomsku pa i vojnu pomoć te mlade nestabilne države lakše i brže preobraziti svoje političke sustave, a američko će gospodarstvo dobiti nova tržišta, dok će se u geopolitički vakum, nastao nakon hladnoga rata, ucijepiti demokratski razvoj i američki utjecaj. Treću oznaku predstavlja američko širenje na azijsko-pacifičkom prostoru i, prema mišljenju mr. Čehulić, područja Azije i Pacifika su najbolji primjer Clintonove geoekonomske politike. Velikim ulaganjima u novonastale zamlje Kavkaza, kaspijskog i centralnoazijskog prostora, izgradnjom novih trasa naftovoda i plinovoda, podupiranjem regionalne ekonomske suradnje kroz APEC, američki se kapital uspio nametnuti kao prevladavajući u cijelom području. Redefinirani su odnosi s Japanom u nastojanju da se uspostavi relativna sigurnosna ravnoteža, ali bez zapostavljanja interesa Rusije i Kine. Pomoću ASEAN-ske regionalne sigurnosne organizacije Clinton je ipak naglasio da je Japan ključni saveznik u regiji. Četvrto Clintonovo postignuće mr. Čehulić vidi u promišljanju odnosa s Rusijom i NR Kinom. Uvažavajući nekadašnji položaj (bivšeg protivnika) Rusije, status nuklearne sile, nekadašnju snagu i prostornost, Clinton je prvo pokušavao ustanoviti neke oblike strategijskog savezništva, ali unutarnja ruska politička i gospodarska nestabilnost pokazali su da je nekadašnja “super sila super problem” u međunarodnoj zajednici. Clintonova administracija promijenila je politiku prema NR Kini pod utjecajem dinamičnih promjena u toj zemlji pokazujući veću spremnost za političko-ekonomsku američko-kinesku suradnju usprkos ranije naglašenom oprezu i nastojanju da se toj zemlji ne da značajniji utjecaj u novom svjetskom poretku.

Nije na odmet dodati da Sandy Berger procjenu Clintonova razdoblja sagledava i kao vrijeme u kojem su se stvarali uvjeti da se zemlje kao što su Rusija i Kina “natjeraju” na prihvaćanje niza standarda koji određenu zemlju stavljaju u međunarodni “mainstream”. U slikovito rečeno, podnožju takve ambicije nije uvjerenje, tvrdi Berger, da gospodarska promjena automatski vodi političkoj reformi, kao što ni “trgovačka” diplomacija nije zamjena za vanjskopolitičku, ali “ako se ne zalažemo za pravu vrstu promjene, ona se neće ni dogoditi”. To je jedna od ključnih misli, ističe Berger, koje je Clinton unio u Bijelu kuću.

Petu činjenicu, ističe mr. Čehulić, Clintonove vanjskopolitičke strategije, odlikuje uspostavljeno čvrsto transatlantsko zajedništvo. NATO je proširen

trima novim članicama i nasuprot svom prethodniku Bushu, Clinton je podržao integracijske europske procese smatrajući da politički i ekonomski ujedinjena Europa neće biti konkurencija ni prijetnja Americi nego će pomoći učvršćenju transatlantskih veza i preuzeti svoj dio transatlantske odgovornosti i obveza za čuvanje ekonomskog napretka i novog europskog sigurnosnog poretka. Usprkos nejedinstvu Europljana glede krize na prostorima bivše SFRJ, nedvosmisleno neslozi glede rješavanja problema, Clintonova administracija je procijenila da je ujedinjena Europa s organizacijom NATO partner Americi u novom svjetskom poretku.

Neporeciva je činjenica, ističe mr. Čehulić, da je američki predsjednik Bill Clinton, u svoja dva mandata uspio zadržati "i u radikalno promijenjenom međunarodnom ozračju stvoriti pogodne uvjete za daljnju političko-vojnu, ekonomsku i znanstvenu dominaciju SAD-a u nadolazećem tisućljeću".

Svoju sposobnost da bude lider globalnoga svijeta demonstrirao je i odlukom za vojnu akciju NATO snaga, toliko različitu od svega do tada u povijesti Saveza. U samom vrhu vanjskopoličkih prioriteta su se našli humanitarni razlozi, kršenje ljudskih prava, etničko čišćenje – do tada deklarativno zastupljeni u svim Clintonovim istupima – i postali su razlozi za vojno-političko djelovanje. Istodobno, za svoje postupke, kao ključni čovjek američke vanjske politike, nije tražio odobrenje Vijeća sigurnosti UN-a za oružano djelovanje Atlantskog saveza protiv jedne suverene države pozivajući se na zaštitu humanitarnih prava. Taj potez i reakcije od nesagledivog su utjecaja na odnose u međunarodnoj zajednici.

Što će se dalje događati i koliko će Clintonovo nasljeđe utjecati na postupke njegova nasljednika u Bijeloj kući?

Iako se čini da je riječ o prošlosti, malo je vjerojatno da je zgasnuo skepticizam pomoću kojeg je, iz standardnog metjea britanske konzervativne politike, slikovito komentirao američko-europske odnose, Michael Portillo (siječnja 1999, *The New York Times*), bivši britanski ministar obrane. Upozoravao je Ameriku da europska gospodarska politika predstavlja alternativu američkom pristupu *laissez-faire*. Portillo je tada tvrdio da bi se Amerikanci trebali zabrinuti jer bi iz toga mogla nastati Europa koja je manje demokratska i više antiamerička. Komentirajući europska nagnuća, on je američko-europsku zajedničku budućnost upozoravajuće promatrao kroz prizmu promjena. Sagledavao ih je s tvrdnjom da se u europskoj gospodarskoj i monetarnoj uniji ne radi o gospodarstvu već o politici, odnosno promišljenom premještanju moći s država-nacija na europsku vladu u nastajanju koja će imati svoju vlastitu obranu i vanjsku politiku o kojoj će odlučivati većina. U skladu s Portillovim političkim uporištima, njegovo upozorenje glasi – Europa bi mogla biti sve više antiamerička.

Portillove riječi su, sasvim izvjesno, smišljeno pretjerivanje. Ali recentna zbivanja u euroatlantskoj zajednici upozoravaju na značajno različite stavove. Na 38. sigurnosnoj konferenciji u Münchenu, početkom veljače ove godine, glavni tajnik NATO-a George Robertson rekao je da NATO ostaje

najvažniji jamac transatlantske sigurnosti. No za odgovor novim izazovima, posebice međunarodnom terorizmu mora se modernizirati, posebice obrambene sposobnosti zemalja članica. Nasuprot tome, njemački ministar obrane Rudolf Scharping ustvrdio je da SAD nema dovoljno iskrene spremnosti za partnerstvo s Europljanima, a da se rat protiv terorizma ne može dobiti bez bliske suradnje transatlantskih partnera. Na vrhu ledenoga brijega nesporazuma pokazalo se da je na jednoj strani Atlantskog saveza protivljenje Europljana da se odluke donose mimo njih, dok je na drugoj američki stav da SAD ima mandat da porazi i uništi međunarodni terorizam koji prijeti SAD-u i Europi. Terorističke mreže uključuju ne samo teroriste nego i države koje im omogućuju djelovanje, kako je to u Münchenu rekao američki senator John McCain. Koliko se ne slažu upozorio je Karl Franz Lamers, glasnogovornik njemačkih kršćanskih demokrata rekavši da SAD i Europa različito gledaju na to što je terorizam i jesu li Irak i Iran terorističke zemlje.

Spominjani primjer, gotovo jučerašnji, pokazuje koliko se mogu promijeniti odnosi i koliko možda Europljani više neće imati dovoljno spremnosti za sigurnosni sustav u kojem neće moći dovoljno artikulirati svoje stavove. Ili, koliko antiteroristički rat može utjecati na to da Europljani ustanove da je američka dominacija naprosto stanje činjenica i da NATO možda neće biti jedina sigurnosna organizacija, ali da oblikovanje novog europskog sigurnosnog poretka SAD neće htjeti prepustiti isključivo Europljanima.

Željko Hodonj